

6.867); v tem številu so iz že navedenega razloga seveda vštetni tudi nezakonski otroci.

Ljubljana je l. 1880. obsegala 1.152 naseljenih in 21 nenaseljenih, skupaj torej 1.173 stanovanjskih zgradb. Absolutni prirastek je znašal, če upoštevamo uradne rezultate prejšnjega štetja, v 11 letih (t. j. 31. 12. 1869 — 31. 12. 1880) 122 hiš, kar da 11,61% relativnega prirastka. Relativno število hiš je torej naraslo za višji odstotek kot število civilnega prebivalstva. Stanovanjske razmere so se torej prav tako izboljšale.

Omenjeno število hiš se je po številu nadstropij razdelilo tako-le:

pritličnih je bilo	432 hiš,
enonadstropnih	446 hiš,
dvonadstropnih	236 hiš,
tronadstropnih	55 hiš,
štiri in večnadstropne	4 hiše.

Po številu stanovanj so se naseljene hiše takratne Ljubljane razdelile tako-le:

296 hiš je imelo samo po eno stanovanje,
158 hiš je imelo po dvoje stanovanj,
146 hiš je imelo po troje stanovanj,
122 hiš je imelo po 4 stanovanja,
117 hiš je imelo po 5 stanovanj,
90 hiš je imelo po 6 stanovanj,
69 hiš je imelo po 7 stanovanj,
35 hiš je imelo po 8 stanovanj,
28 hiš je imelo po 9 stanovanj,
19 hiš je imelo po 10 stanovanj,
14 hiš je imelo po 11 stanovanj,
9 hiš je imelo po 12 stanovanj,
11 hiš je imelo po 13 stanovanj,
15 hiš je imelo po 14 stanovanj,
3 hiše so imele po 15 stanovanj,
11 hiš je imelo po 16 stanovanj,
3 hiše so imele po 17—20 stanovanj,
6 hiš je imelo več kot 20 stanovanj.

MARIBORSKA LETALSKA STOTNIJA

FRANJO A. PIVKA

Mariborska letalska stotinja ni naslednica medvojnne letalske stotnije, ki se je takoj ob prevratu razšla, odpeljala, uničila in demolirala aeroplanski material, ki je bil med svetovno vojno v Mariboru.

Od 29. oktobra do 3. novembra 1918 se je pričel kopiciti na mariborskem tezenskem in koroškem kolodvoru aeroplanski material, ki je bil namenjen fronti, katerega pa je mariborska vojaška oblast zadržala na omenjenih kolodvorih. Med množicami, ki so bile v prevratni dobi usmerjene k demoliranju in uničevanju, se je našlo nekoliko ljudi, ki so se zavedali dolžnosti, da je treba ohraniti letalski material nastajajoči Jugoslaviji. Organizirali so iz lastnih vrst straže, ki so stražile letalski material ter gledale, da se ne odnese in uniči. Letalske straže pa so bile brez strokovnega vodstva in jim je bilo radi tega nemogoče skrbeti za potrebni pravilni red. Vodjo so pa dobile v osebi letalskega poročnika *Emila Grizolda*, ki se je javil v Mariboru dne 4. novembra 1918 ter okupiral zapuščeno letališče na Teznem, nato pa zbiral letalski material, ki je bil po vagonih in na prostem ter ga urejenega pošiljal v Ljubljano, kjer je že poslovala letalska stotinja.

Letalska komanda v Ljubljani je kmalu uvidela, da bi bila letalska stotinja v Mariboru velikega pomena v začetku bojev za Koroško in Prekmurje. V tej zavesti je bil decembra 1918 imenovan za letalskega poveljnika v Mariboru letalski poročnik Mihajlo Dorčič, ki si je pridobil velike zasluge zlasti v borbah za Prekmurje.

Ko je Dorčič prispel iz Ljubljane v Maribor, je pričel urejati hangarje in barake. Hangarji so stali na Teznem na prostoru vzhodno od sedanje gostilne

in sedanjega hangarja med drevoredom in gozdičkom. Od Avstrije je na tezenskem vojaškem vežbališču ostal veliki stabilni leseni hangar, srednji prenosljivi in trije mali prenosljivi hangarji leseno-železne konstrukcije tipa Lloyd, in poleg teh še lesena stanovanjska baraka.

Na tezenski kolodvor je medtem prispel vlak, s katerim so vozili Madžari v svojo domovino osem novih letal, ki so jih nekoliko mesecev preje poslali Borojevičevi armadi. Dorčič in njegovo moštvo se jih je polastilo na vlaku; demontirane so prepeljali na tezensko vežbališče in pričeli z montiranjem.

Radi pomanjkanja ljudi je šlo delo počasi od rok. Dorčič je imel takrat enega štabnega narednika, ki je bil šef pilot, pet podčastnikov pilotov, enega podčastnika mehanika, ki je fungiral kot šef mehanik, pet vojakov mehanikov in dvajset vojakov kot pomožno osebje. Montiranje se je vršilo skoro brez najnujnejše potrebnega orodja.

Od zaplenjenih osmih letal so bila štiri tipa »Veliki Brandenburg« z motorjem Benz, 250 k. s., ostala štiri pa dvosedežna »Uci« s Hiero motorjem od 250 k. s.

Prvi sestavljeni in za let sposobni aeroplan je bil Veliki Brandenburg serije 169, dvosedežno letalo za izvidniško in lahkobombardersko službo. 15. decembra 1918 je bila napovedana proslava praznika osvobojenja. Te proslave so se hoteli udeležiti tudi letalci. 14. decembra je izvršil šef pilot, štabni narednik Ljudevit *Jureš* s poročnikom *Grizoldom* kot opazovalcem več poskusnih poletov, ki so vsi izvrstno uspeli. Zanimivo je, da nihče ni vedel o teh poizkusnih poletih in so meščani bili v strahu, da so to sovražni aeroplani. Požarna bramba je z avtomobili

krožila po mestu in alarmirala meščane, naj se skrijejo. Šele po eni uri se je izvedelo za te poizkusne polete. Za naslednji dan so okinčali letalo z narodnimi trobojnicami in 15. decembra 1918 je jugoslovansko letalo prvič uradno letelo nad Mariborom. Dve in pol ure je krožilo nad Mariborom in dokazovalo, da bomo Jugoslovani doma tudi v zraku.

Ostra zima 1918—1919 je dobo letanja zaustavila, kajti priprav za letanje po snegu 1918 v Mariboru še ni bilo. Zato so Dorčič in njegovi ljudje izkoristili zimo za notranje delo. Bilo je treba sestaviti še vsa ostala letala, preskrbeti prepotrebne nadomestne dele, opremiti delavnico, nabaviti orodje in vse kar je letalski stotniji pač potrebno.

Do pomladi je bilo vse to v redu in ko je izginil s tezenskega vežbališča zadnji sneg, so pričeli letati. Prvi polet, poizkusni, se je vršil 12. marca 1919. Letela sta pilot poročnik Dorčič in opazovalec poročnik Grizold z istim letalom kakor 14. decembra 1918. Ker se je poizkusni let dobro obnesel in ravno tako drugi leti, je pričela naslednjega dne že služba letanja. 13. marca so leteli na Koroško Dorčič, Grizold in Arzenšek Hinko z nalogo, opazovati premikanja avstrijskih čet. 15. marca so leteli Dorčič, Grizold in Arzenšek v Prekmurje, kjer so metali letake.

Prekmurje je bilo v nevarnosti, da ostane madžarsko. Treba je bilo to preprečiti in obujati v našem ljudstvu preko Mure čut, da je prišel čas, ko bo svoboden prekmurjski kmet svoj gospodar na svoji zemlji. Primanjkovalo pa je vnetih ljudi, ki bi oznanjali po Prekmurju evangelij Jugoslavije. To delo naj opravijo naša letala! In kmalu so naša letala dan za dnem preplavljala Prekmurje z jugoslovanskimi letaki.

V Mariboru nisem mogel dobiti niti enega teh letakot in tudi ne od narodnjakov v Prekmurju. Končno sem jih dobil pri avtorju (vsaj enega), pri prelatu dr. M. Slaviću v Ljubljani, ki jih je odstopil v čuvanje Zgodovinskemu društvu v Mariboru.

Ker pa osvetljujejo letaki našo borbo za Prekmurje in ker so — kljub temu, da so bili tiskani v mariborski tiskarni sv. Cirila v 20.000 izvodih — izredno redki in skoro neznani, jih v zvezi z mariborsko letalsko stotnijo objavljam:

RAZGLAS

Slovencom med Ravov in Mürov.

Predragi bratje Slovenci, ljube sestre Slovenke!

Ali ste že čuli veselo pesem našega goristaranja in novoga narodnoga življenja? Naša slovenska krajina je bila dozdanj pod žmetnim jarmom. Asiaski ropar Voger nam je gospodüval, okoval nas je v žmetne lance suženstva. Zdaj je vogrska država vničena, razpadnola je na vno go falatov. Krone sv. Štefana več ne. Vogri sami so jo vzeli krali Karli. Kral Karl se je odpovedal vladi in živi, kak poseben, prosti človek. Županije (vargemüli) vogrske države bodo odsegamal spadali k petim državam. Slovaki ščejo biti v češkoslovaškoj državi, Ukrajinci u ukrajinskoj državi, Srbi, Hrvati in Slovenci pa v Jugoslaviji. Vogrom bo ostal celo mali del med Donavov in Tiszov. Samo tam bo šče gučalo kakših 9—10 milijonov ljudi vogrski, vsi drugi narodi, ki so dosegamal pod vogrskim jarmom ječali, do

gučali svoj jezik. Vogrski jezik postane zadnji jezik v Evropi, za šteroga se node brigal nišče več na sveti, Vogri in Nemci, ki so bili prle tak gizdavi in so narode mantrali in zasramovali, so zdaj premagani in pobiti na tla. Nemcom in Vogrom nišče na sveti nešče pomagati. Zaslužili so si svojo žalostno sodbo. Mi Slovenci pa ščemo, da bomo v svojoj slovenskoj krajini sami svoji gospodari. Naša slovenska krajina obsega poleg Radgone na Štajarskom te fare: Monošter sv. Gottharda na Rabi, Dolnji Senik na Rabi, Gornji Senik, Štefanovci, Dolenci (župnija urednika Novin), Gornji Petrovci ali Nedelja, Sv. Jürrij, Grad, Per-toča (Sv. Helena), Cankova, Pečarovci (Sv. Sebaštjan), Sv. Benedik, Martijanci, Tišina, Mürska Sobota, Bogojina, Dobronik, Türnišče, Beltinci, Crensovci in Dolnja Lendava s slovenskimi goricami. Püconci, Petrovci, Bodonjci, Sobota. Slovincov v tej krajaj nas je okoli 115.000. Či se nam ešče pridružijo sosidi na vogrsko ali nemškoj meji, ki so šče nekaj bili Slovenci, nas je okoli 140.000. To je že lepa slovenska krajina! In v toj krajini ščemo imeti, da so püšpeki slovenski, vsi plebanoši, vsi sodniki, vsi notariuši in vučitelji, vsi farniki samo Slovenci. Slovenec mora s svojim jezikom biti povsod češčen. Vogri in Nemci nam te pravice so ne dali, nego so nas zatirali in zasramovali za slovenskoga jezika volo. Zato se mi ščemo združiti z drugimi Slovenci onkraj Müre s Štajarci, Kranjci, Korošči, Primorci, Hrvati in Srbi v edno velko državo, Jugoslavijo, v šteroj mo Slovenci imeli vse svoje pravice, kakše majo Vogri na Vogrskem in Nemci na Nemškom. Naša Jugoslavija bo vekša in močnejša, kak vogrska država. Štela bo nad 13 milijonov ljudi in bo segala od Rabe in Soče (Isonzo) do Adrianskega morja in Monoštra blüzi Salonika. Jugoslavija torej sega od Monoštra do Monoštra.

Drügi Slovenci, Hrvati in Srbi so že združeni, samo nas Slovence med Rabov in Mürov so Vogri silili, da se naj ne bi združili z svojimi bratami onkraj Müre. Mi pa neščemo ostate pri Vograh, neščemo več biti hlapci in suženci (robi) Vogrov, nego ščemo biti s svojimi brati slobodni državljani slobodne in neodvisne Jugoslavije. Nieden Voger nas nemre siliti, da bi mi bili dele hlapci Vogrov, Židovov in vogrskih brezbožnih socialdemokratov. Zato ščemo vsi voliti za Jugoslavijo. V Jugoslaviji dobimo svoje slovenske pravice v cerkvi, v šoli, v sodnijah in trgovini. Slovenski jezik bo državni jezik v slovenskih pokrajinah.

Hvala Bogi! Pri nas med Rabov in Mürov, od Monoštra do Dolnje Lendave se Jugoslavija dobro širi in lepo raste. Ljudstvo celo živo kriči: Ščemo se rešiti Vogrov in Židovov, zemlje grofov bomo delili.

Agitatorje za Vogre, proti Jugoslaviji, note meli kaj žnjeti, mate preslabe argumente. Slovenci so tüdi go-spodje, več se ne dajo za nos voditi.

1. Peklenski agitatorje nam pravijo najprle: »Či te v Jugoslaviji, note meli kaj jesti. Jugoslovani nemojo krüha, pa bodo vsikdar rekvirelali od vas vse vkrej.« — To je grda laž. V Jugoslaviji bo 13 milijonov ljudi. Ti majo vse doma, ka potrbüjejo za živež. Le pomislimo na zeleno Štajarsko ali rodovitno Hrvatsko, ali bogato južno Vogrsko, štere so bili dosegamao bogate žitnice za druge de-zele, za Ogrsko naj mre in staro Austrijo. Lehko šče sami nodo meli kaj jesti, ar te krajine so zdaj naše. V Srbiji je razvita živinorejo in svinjereja. Jugoslovani, mi šče preveč živeža imamo, tak da mo živila dobro drugim oddajali, ki so siromaški na tom, kak napr. Nemška Austrija. O ti zlata Slavonija, ti Benečko srebrno, nobo več na teboj vogrski Židovje naše sirmaške slovenske delavce norili in mantrali! Lehko Vas glava boli, ar je to vse že slovensko. Mi smo gospodje.

2. Pravijo nadele: »Či te v Jugoslaviji, tam nikdar mira note meli, nova država je to, sploh do se štükali in bili.« — Prazne so te reči. Lehko bi se obrnole na Vogrsko. Na Vogrskem je zdaj tüdi nova država. Staro državo so Vogri razbili, krala IV. Karla so odstavili. Stari vogrski orszag se razreže na več delov. Na sever in zahodi vzemejo

Čehi krej Slovake, na vzhodu in sevri odrežejo krej Ukrajinci tiste županije (vargemüle), štere majo ukrajinske ljudi. Na vzhodu Rumuni vzamejo krej Erdely in vse kraje, štiri so rumunski. Na juži, gde so Srbi, Hrvati in Slovenci pa bo Jugoslavija. Za Vogre ostane celo mali del južno od Budimpešta med Donavo in Tiszo. Nova Vogrska, v šteroj kraljujejo Židovi in socialdemokrati, je torej ravno tak mlada država. Bog zna, kak se joj bo go-dilo. Vogri so odrezani od morja popolnoma, izročeni so sosidom na milost in nemilost. Na Vogrskem vladajo zato takši ljudje, kakši so na Rusoskem pri vladi, gde šče izda ne mira. Tak se zna goditi tudi na Vogrskem, da nade mira. V Jugoslaviji pa bo mir; tu do vladali resni in trezni ljudje, vsi sladki bratje, ki so že zadosta siti duge vojske.

3. Dale pravijo božni agitatorje za Vogrsko: »Či te v Jugoslaviji, do Srbi nad Vami kraljuvali, oni vam voro katoliško vzemejo... mogli te voro zatajiti.« Tudi to ne res! Či mo duže pod vogrskim jarmom, za deset let ali mo mogli vsi Židovje ali socialisti biti, to je zatajiti našo ne samo katoliško, nego tudi evangeličansko voro, ali bomo pa vsi mrlji za našo voro, ar vogrskih Židovov in socialdemokratov največša skrb je to, da nam voro vzemejo. Srbi pa ne so takši, da bi jemali komu katoliško voro. Srbi so leta 1914 sklenili z Materjo cerkvov v Rimi konkordat ali zvezo, po šteroj je katoliška Mati cerkev celo prosta. Sv. Oča papa nastavlja pūšpeke in skrbijo za katoliško voro tudi v Srbiji. Ka pa na Vogrskem? Prle je vogrski grof Tisza imenoval pūšpeke. Zato smo takše pūšpeke vogrske dobili, ki nikaj ne vejo slovenski. Vogrski pūšpek šče nikdar ne predgal slovenski. Pošilal je celo vogrske pūšpeke v slovensko krajino. V Jugoslaviji de tudi pūšpek mogeo znati slovenski, pūšpek lahko postane tudi prekmurski Slovenec. Plebanoši do tudi svi Slovenci. V cerkvaj bo slovensko petje, slovenska molitev, slovenska predga. Za voro se nam ne trbej bojati; ali pod Vogrami že!

4. Tudi pravijo: »Či te v Jugoslaviji, te vam domači jezik raznesejo, te tak mogli gučati, kak v Ljubljani, nikaj note razmili.« Kak se Vogri za nas bojijo! Nepotrebni straj. Naš domači jezik ne bo raznešeni, nego šče lepše mo znali gučati. V Jugoslaviji mo meli slovenske šole, tam se bomo dobro navčili naš slovenski jezik. In či mo tega znali, bomo vse druge Slovence bole razmili. V Jugoslaviji do slovenski tudi poštarje, železničarje in vsi častniki. Vsaki de slovenski gučal vsešerom. Zdaj pa so se ljudje sramovali slovenski gučati. Slovenski jezik je nikaj ne bio vreden. Vogrski jezik je bio gospodski jezik, slovenski pa trpinov. Zdaj de pa slovenski jezik za vsakoga vednaki: za gospoda in najmešega pastirčeka. Vsešerom boš čuo slovenski; v cerkvi, šoli, palači, kuči. Naš domači jezik se v Jugoslaviji samo le povzdigne.

5. Nadale pravijo: »Či te v Jugoslaviji, do Hrvatje med vami, oni so pa božni ljudje, v Medjimurju so kradnoli.« Farizejski Voger, da znaš lagati! Ljudje, ki kradnejo, se najdejo na celom sveti, na Vogrskem ravno tak, kak na Hrvatskem. Zato je dal Bog vsem zapovid: Bog je ne pravo: »Ta zapovid je za vse druge, samo za Vogre ne, ar te itak nodo krali.« Vogri so zdaj izda takši roparje, kak so te bili, gde se pred jezero letami sem priši z Azije, gda so našim očam ne z sablov vzeli to zemljo, nego so jo vkrali on našega krala Zalana. Na jezere naših bratov so na lance vrgli ino je spoklali. Pitam vas: Što je bole tovar in ropar; Hrvat, ki je iz občinske pravice šteo brate osloboditi v Medjimurji, ali Voger, ki je že zdavnje spremenil vsem na Vogrskom prebivajočim slovenskim bratom imena, na pr.: nas Slovence zove za vindiške, Slovake za tote, Srbe za race, Hrvatje za šokače. In znajte, bratje, slovenski, zakaj to? Šteo nas je na veke razločiti, tak, da se mi več ne bi spoznali z Slovakami, Srbami, štere nas je sve edna Mati Slava rodila. Bratje, mi smo se nazaj najšli. Voger je vse včino da se mi ne bi spoznali. Ali Bog nam je pomagao. Po 1000 letnem tužnim razločkom se

znova obinemo, küšnemo Slovenci, Hrvati, Srbi z edne krvi, z edne Matere Slave. Ka si pa zasluži peklenski sovražnik Voger? V toj minuti se naj pobere s slovenske zemlje? Ta zemlja je naš deo od očov, štere so Vogri že pred 1000 letami spoklali. Marš, asiaski roparje, od Rabe do Müre, od Radgone do Čentibe je slovenska zemlja.

Zato naj ide od vüst do vüst: Poberite se Vogri, mi ščemo da bo naša slovenska krajina v Jugoslaviji. Vsi Slovenci, ki smo v toj krajini, moremo kričati: Ščemo Jugoslavijo! Najsi bo što moški ali ženska, gospod ali hlapec, bogat ali sirmak, vsi moremo kričati: Ščemo Jugoslavijo! To nam more še v krv in meso obrniti. To more ponavlati sosid sosidi, ves vesi, župnija župniji. Ščemo Jugoslavijo more doniti vse od Rabe do Müre, od Radgone prek Lendave, to more kričati vsaki, ki ljubi sebe in svoje drage.

»Ščemo Jugoslavijo!«

Vi vsi, predragi bratje, ki ljubite te prelepi kraj božje zemlje, našo slovensko krajino. Vi vsi, ki želite, da bi na toj zemlji živel srečnejši rod, kak dozdam. Vi vsi, ki želite, da ostane ta slovenska zemlja Vaša in Vaše dece. Vi vsi, ki želite, da Vaša deca ne bodo robi in suženci Vogrov in Nemcov; ki želite, da naj Vaša deca gospodarijo na zemlji, za štero šte telko trpeli; Vi vsi, ki ljubite svoj mili slovenski jezik; Vi vsi, ki ljubite svoj slovenski narod in želite, da bi se te narod ohrano, živo srečno in zadovolno; — Vi vsi kričite glasno in na veke:

»Mi ščemo Jugoslavijo neodvisno in lepo, slavno!«

In či de trbelo kakše podpise za Jugoslavijo, podpišite vsi: »Mi ščemo Jugoslavijo!«

Zdaj lahko rešimo svoj narod suženstva ali pa nikdar. Zdaj lahko postanemo neodvisni in prosti vseh vogrskih lanciv ali pa nikdar. Naš narod lahko stane z groba vogrskog pregajanja k novomi življenji ali se pa pokopa v te grob na veke. — Oj Lendava, poskoči in poj vsakomi slovenskomi trpini in robi veselo pesem stajanja!

»Prost mora biti, prost moj rod
na svojoj zemlji svoj gospod!«

Naj nišče ne zaostane pri deli za lepšo bodočnost. Vsaki ma velko odgovornost pred zgodovinov, ljudmi in Bogom. Naj nišče ne misli: Brez mene bodo že napravili. Vsaki more delati, kelko je v njegovih močeh. Vsaki se more zbūditi in obūditi druge s spanja, naj se razlega po celoj slovenskoj krajini le eden glas: »Mi ščemo Jugoslavijo!« in pred celim svetom naznanja naj vsaki.

Kralov in narodov gospod!	Ki narodov je venec!
Vu prah' klečeč te moli	V navzočnosti vseh narodov,
In prosí te slovenski rod:	Pred licom cel'ga sveta
Se zglej na njega doli!	Slovensko zastavo z rokov
Znjim küp Te tudi jaz	Vu zrak držim, naj sveto
	častim,
Gda zadostiti Ti želim:	O svet, jaz sem Slovenec,
Da jaz sem tud Slovenec,	Ar on je rodov venec!

Če znova zdaj bi večni kral
Delil zemljo, jezike,
Jaz bi slovenski kraj zabral,
Ki kraj je vsake dike.
Želenje mojga pa srca
Bi b'lo sprostiti od Boga:
Da jaz bi bil Slovenec,
Ki narodov je venec!

V velkom vüpanji, da se tomi oglasi vsi odzovete in delate vsi za Jugoslavijo

Vas srčno pozdravlja iskreno z jugoslovanskim pozdravom

Vaš brat in prijatelj
Matjaš Küzma

RAZGLAS

Norčarija vogrskij Židovov nad Vogrskimi Slovenci.

Predragi Bratje, vsi Slovenci na prelepom našem Vogrsko Slovenskem kraju, bojte pozdravljeni! — Zdignite svoje s strašnimi vogrskimi lancami že več kak jezero let obteršane glave Vi vsi, ki ljubite naš prelepi slovenski kraj, svojo jezero let ječečo domovino, svojo vero in Boga in samoga sebe: rešenje je tu, Vsi lübi Bratje, prite okoli mene in poslušajte me. Vsi me poznate; vsi ste me dosegamao poštvivali in lübili, ar sem vsikdar za vas delao, za Vas, moji, Bratje, dragi Slovenci, noč in den sem se za Vas jokao in žalostio. Ešče ednok Vas vse lübeznivo, z skuznimi očmi opominjam: poslušajte me vsi: katoličanci in evengeličanci, ar Vam samo dobro želem. Ne strašite se me, čiravno sem se ne podpisal. Če bi vogrski Židovje in vsi Vogri, naši jezeroletni tlačitelje, znali što sem, včas bi me obesili, in zato Vas ne bi mogeo njim z rok ztrgat. Znajte zato Slovenci, da sem ne tühinec: ne sem s Štajara, ne z Kranjskoga, nego med Vani sem se narodil, Vaš brat sem in Vaš največši prijatelj.

Povem, da sem dosegamao se ne ravno dosta brigao, či mo muže hlapci ali pa v slavnoj Jugoslaviji gospodje, nego zdaj, gda sem prečtio Vogrov peklenko veselje nad našimi lancami, šteri nam že jezero let noge in roke zvezane držijo, zdaj sem se z cela strzso. Ne nigdar ne dopüstim, da bi se aziatski roparje duže mastili na našem kraju, da bi Židovje nas duže mantrali. Vsaki človek more živeti, Slovenec je pa tak človek kak Židov, zato več nieden Židov ne ostane na našoj svetoj zemlji.

Zgodovina naše sloboščine je ta: Gda je g. presodent Wilson čüo naše jokanje pod avstrijskov-vogrskov monarhijov, se njemi je genolo srce in kak pravice lübeči človek je celomi sveti na znanje dao, da On šče vse vprežene narode osloboditi. To je On najbolje ravno za nas napravio, ar je spoznao nas po testih bratah z slovenskoga kraja, ki so v Ameriki. Naši Amerikanci so pa pà prosili g. presidenta Wilsona, naj se smilija nad nami, ki že jezero let ječimo pod bridkim vogrskim jarmom. Naši Amerikanci se jako dosta trüdiyo za nas, najbolje, kda so zvedili, da mi tüdi ščemo dol stepsti z nas vogrski jarem in se pridružiti želemo k Jugoslaviji. Milijone in milijone so že darüvali naši Bratje za Jugoslavijo. Istina, mi smo prle jako navdüšeni bili za Jugoslavijo, ali gda so to Vogri zvedeli, so se po paščili nas najprle z noritjov zadržati v tužnoj tmici potem pa, kda so videli, da se mi tüdi ne damo za nos voditi, so z orožjem nas šteli potreti in resan so dosta naših bratov obesili, spostrelali in strašno zbili. V tom stani nas šče izda zdaj držijo. Samo da to vse nikaj ne pomaga. Ravno s tem, da so tak dosta naših Bratov nedolžno mantrali z bitjem, z gladom i. t. d. smo je preodürili. Či oni že zdaj tak delajo z nami, kda smo ešče ne zcela v njihovih rokah, ka do pa te činili, kda do nas pod seboj meli kak hlapce in sužence? Ali da so roparje Vogri jako küštni. Zdaj so sprevidili, da ne znoriti niti z bitjom nas nemrejo več pripraviti, da bi njim duže služili za psüvanje in bitje in zato, da nam ne dajo ne petrolja, ne cukra, ne špic ne kvasa ne drügoga; zdaj nam pa vse obečavlejo. Ali pitam Vas, moji z menov vred pod lancami ječeči Bratje, Slovenci, zakaj poslušajte na nje? Obečati je lepa stvar, ali dati in obečanje spölniti, to je drügo. Vogri nam zdaj vse obečajo, ka želemo, ali to, ka nam obečajo nanč nemrejo spölniti. Ali da bi šteli spölniti, od toga nanč pitanja ne. Obečajo nam petrolij, ali nemajo ga, ar so testi kraj, kde petrolij vre, Rumuni vzeli. Ka ešče nekaj majo, to nam zato strašno drago že zdaj dajo samo zato, da bi mi mislili, da so resan pošteni in vrli. To se lahko pravi od platna, špic in vsega drügoga. Gledajmo samo zdaj na Štajar in v celo Jugoslavijo, testi majo petrolij, gvant in vse ka njim je samo po volji in zdaj jim je ešče Amerika strašno dosta vsega blaga poslala. Ali Vogri že zdaj neščejo spölniti svoje oblübe. Na pr.

v šoli bi se mogli zčista slovenski včiti, na biroviyi, pri notariušah, na mašini, po varošah napiski, naših ves imena i. t. d. to bi vse zčisra slovenski moglo biti, ar so sami oblübili. Ali nanč zdaj ne spölnijo toga, ka do pa te delali, kda mo mogli znova njüvi bogavni, ponižni hlapci biti? Ali Vogri, aziatski roparje, najbolje pa Židovje (Židovje pa Vogri pa socialdemokrati to je zdaj več vseedno) tej so že zdaj natelko prišli, da se sami smejejo nad našov nespametjov, da jim verjemo. Oni so gospodje nad nami, oni v noči in v dnevi smejo v naše hiše, smejo zbiti in obesiti našo nedolžno deco in stariše i. t. d. Ali to šče njim ne zadosta. Zdaj so že natelko prišli, da se že z pismeno z nas norca delajo in nam sami pravijo: Slovenci na Vogrskom so najbolje pokorni lüdjde na sveti, že smo je tak napelali, da že sami moremo pisati, da naj li majo malo pameti in se naj ne dajo za nos voditi. To so šteli ravno zdaj s sobočkim listom, štegora so prve dni decembra izdali z naslovom: »Vogrszki domovinszki Szlovensci«. V tom se norčarijo: 1. z našega jezika; 2. z našega kraja; 3. z celoga slovenskoga in vseh Slovincov.

1. Norčujejo se z našega jezika: Z vsakov rečjov so nas osramotili. V vsakoj reči je pogrešak, niti edna reč je ne dobro napisana, z vsake reči vogrščina smrdi, kak lük z Židovov. Orszag je ne slovenska reč, nego domovina; törveny, napszam i. t. d. so vse smrdeče reči, šterij v slovenskom jeziki nega. Z litere vsake tak smrdi vogrščina, kak či bi Židovje kde v kakšoj jami poginjeni se kvasili. Pfu, nesnaga!!!

2. Norca se delajo z našega kraja: Pitam Vas bratje: kde ste videli lepši kraj, kak je lepo pole od Müre do Rabe, od Radgone do Čentibe? To je naša sv. zemlja, kde smo se narodili, v tom kraju nas je ljüba mati oprvim včila slovenski gučati, moliti in spevati. Peklenki je človek, ki se z tega kraja norca dela. In to krajino majo več kak pol grofi v rokah, eden tretji tao pa Židovje. Te naši ciganje, roparje, šteri bi meso z nas pojeli za tri špice, te tü kralüjejo! Poberite se pred novim letom, tovanje, ki kak piavice se na nami držite. Poberite se Vogri, volkovje med milimi slovenskimi ovcami, odite včas v Azijo, odker ste pred jezero leti prišli z cela divji, ki ste naših očov meso jeli, kda ste je žive pekli. Sram vas boj pred celim svetom! Poberite se z slovenskoga kraja!

3. Za norce nas majo vse Slovence: Natelko so prišli, da pravijo, da so Slavi ne lüdjde (Tot nem ember). Pa vas ne to sram praviti, svinje? Slovenci, mo dale poslušali te sovražnike? Pazite samo Slovenski Bratje na eno: pravijo v sobočkej cedili: »Mejte (Vi Vogrski Slovenci) potrpljenje, celü szvet je obszlobodnyeni gratan.« Sami pravijo, da je vsaki narod dol lüčo jarem, samo nam šče pravijo »mejte potrpljenje« to je: nosite ešče jezero let te jarem, vi sami Vogrski Slovenci, kda so vsi drügi slobodni. Jaz mislim, da je to človek ne pisao, z pekla je prišeo z rog-lami čelabrkat v Soboto k Židovom. Predragi Bratje Sobočani (sem jaz tüdi Sobočanec?) vragov pa li ne mete v Soboti! (Predragi bratje Sobočani) Pred novim letom vsi Vogri in Židovje morejo odditi z Slovenskoga: Od Radgone do Čentibe, od Monoštra do Müre! V toj zemlji smo mi gospodje. Prosim Slovenske Brate, či što pride v kakšošte slovensko ves predgat kre Vogrov, prosit da bi se podpisali za Vogre (Židove), včas na našenimo. Mi tüdi mam pamet, z nas se ne trbe norca delati. Što šče več šče znati od sobočkoga pisma, naj samo prečte (naj si nos drži). V pismi je vsaka reč laž: Što zna povedati, da je birova slovenski čüo gučati, što se je dosegamao v šoli slovenski včio? G. Ivanocyja in Klekla so je v Pešto na sod pozavali zato, da so prosili, da bi se v šoli slovenski včili Biblijo in Katekizem. Što je mogeo z cela mirno živeti dosegamao? Zakaj je telko Slovincov moglo v Ameriko oditi? Kda smo kaj dobroga dobili od Vogrov? Nikdar ne! Zakaj je v staroj Avstriji vse bolše in lepše bilo kak na Vogrskom? Zakaj so na Müri ne mostov napravili in dobrih cest? Zakaj nega železnice z Lendave v Soboto?

Zakaj je naše ljudstvo tak zaostano? Vsa ta pitanja Vam neham, predragi Bratje, Slovenci. Vi sami si dajte odgovor. — Pred 1848 letom se na Vogrskem ne vogrski gučalo, nego nemški, latinski in francoski. Pred tem letom je šče od Radgone do Legrada (kde Mūra v Dravo teče) in od Monoštra do Legrada in vse slovenske vesi, štere so zdaj v tom kraji vogrske, na vogrske obrnole. Vörite mi, Bratje, da sa 50 let niti ednoga Slovenca node na tom kraji, či pod Vogrami ostanemo. Slovenci, mi duže pod Vogrami ščemo ostati? Nikdar ne! Vogri so roparje, tovanje, Židovje, socialdemokrati, slobodnozidarci. Vsi takši ljudje, ki so ne vredni, da na sveti živejo, da bi je človik vlagve zapro in po Müri in Rabi dolpüsto, naj bi odplovati nazaj, odket so priši, v Azijo. Mi smo že te gospodje bili v toj zemlji, kda so šče Vogri ne znali, kaj je to Europa. Ali od toga drugoč.

Zdaj pa gledajmo, kaj je Jugoslavija, štero nam je g. Wilson spravo in naši Bratje, Slovenci v Ameriki. Jugoslavija je: Jugo Slavija, to je: Jüžni evropski Slavi. Slavi se velijo vsi testi narodi, štere je edna mati Slava rodila pred 2000 in več letami. Te smo šče vsi Bratje bili, ali sledkar nas je dosta postalo, neštérni so druga imena vzeli, kak: Polaki, Rusi, Čehi, Slovaki (Toti!), Srbi (Raci!), Horvati, Slovenci. Mi smo torej vsi bratje, pa smo inda vsi vküp živeli. Naša domovina je velka bila in slavna. Najprle so nas Huni razložili, potem pa Vogri. Oh, kak so se te naši očovje jokali, ali ne so si mogli pomagati! In Voger je močne lance vrge njim na šinjek, roke in noge; te lance šče zdaj izda nosimo, že več kak 1000 let. Ali zdaj komaj je bila vüra naše slobočine, prišeo je den rešitve. Vogri so nam tüdi druga imena dali, da se več ne bi spoznali kak bratje: Polakom so dali »lengyel«, Slovakom »tot«, Srbom »rac«, Slovencom »vindiš«, Štajarec, kranjec.« Ali 1918 leta smo se po 1000 letnom zgüblenji znova videli, spoznali, küšnoli. Istina, da so naše, Vogrskih Slovencev roke izda z Zmetnimi lancami zvezane. Drugi Bratje: Polaki, Čehi, Slovaki, Horvatje, Srbi in avstrijski Slovenci so že dol zmetali njüve lance, v edno domovino so se združili, kak smo svi bili pred 1000 letami. Ta domovina se veli »Jugoslavija«. Lepa je ta domovina, rodna na silji (Banačko, Horvatsko, spodnji tao Vogrskega in naš lübi kraj) rodna je na železji, petrolji, šteingolji. Vsega toga telko raste v njej, da so sirmaki Vogri vse od nas mogli küpivati, ar oni zlata, srebra i t. d. nikaj nado meli. Svinj se največ povle na Hrvatskom, ovc na Srbskom. Kde pa več sadüj kak na Štajerskom in Slovenskom. Vogri nemajo morja, ar je to Jugoslovansko, i. t. d. Oni skoro nikaj nemajo, Jugoslavaní vse majo.

Predragi Bratje, stanimo z spanja, lepi den slobode nas zove. Kama de vsaki narod slišao, to je od samoga naroda odvisno. Zato do zdaj hodili od vesi do vesi pisat, kama de što šteo slišati k Jugoslaviji: k Bratom, ali v Vogrskomi: Židovom in roparom. Prosimo Vas zato, predragi Vogrski Slovenci, moji bratje, mi sami smo se ešče ne združili z bratami Jugoslavaní. Jaz sem tüdi z Ogrskoga Slovenskoga, moja in Vaša krv je edna, zati Vas ljubim kak brate in Vam samo dobro želem. Podpišimo vsi k Jugoslaviji. Bratje nas čakajo. Mi smo najmenjši in zato nas najraj majo. Mati Jugoslavija nas čaka z odprtimi rokami, bežimo k njoj. Ona je naša mati, naša nekdanja Slava. Vogrsk je mačiha, Vogrska je voza, Jugoslavija se le po grede, gde de nam dobro. Naša deca do nas konola, či njim zdaj ne spravimo slobočine. Zato Bratje, ščemo slobodni biti: zapišimo k Jugoslaviji; ščemo duže lance nositi, Židove trpeti: zapišimo k Vogrskomi. Brat sem Vam in Vam pravico pišem. Vsi k Jugoslaviji Vogrski Slovenci, nieden naj ne zaostane!

Zdignite glave, rešenje se bliža! (Korošec). Radüjte se, Slovenci na Vogrskem rešenje je tü!

Vse Vas küšne in obine Vaš brat in prijatelj

(Dr. Matija S. Slavič.)

OGRSKIM SLOVENCEM!

Potrta leži na tleh nemška in madžarska gizdavost. Visoko je letala, podjarmiti si je hotela svet, vse narode napraviti za svoje sluge. Obetala je Germanom in Madžarom dan, Slovanom noč, zasramoval in zatiral je vse, kar ni bilo madžarskega ali nemškega vöra.

Prišla je ura zaslužene kaštige. Narodi otesajo peznosni jarem in si hočejo po svojem urediti svoj dom. Tudi vam ogrskim Slovencem vstaja solnce zlate svobode, da postanete gospodarji na lastni zemlji. Tisoč let vam je gospodaril ošabni Madžar, pokorno ste mu služili, v zahvalo vas je tlačil in zasramoval. Samo grof in židov je kaj veljal. Vaši dečici so pošiljali trde Madžare za učitelje, ki niso razumeli dece, deca pa ne njih. Pri občini, pri sodniji, pri županiji samo madžarski jezik; če si dobil kako pismo, si moral iskati še tolmača. Temu mora biti konec. Slovenec je ravno tako človek kakor Madžar ali Nemeč, slovenski jezik je ravno tako lep kakor drugi in še več velja. Vojaki so si izkusili, s katerim jezikom se dalje pride, z madžarskim ali slovenskim. Če je ogrski Slovenec prišel na Kranjsko, na Primorsko, na Hrvatsko, v Srbijo, na Češko, na Poljsko, na Rusko, v Bolgarijo, povsodi je s svojim jezikom leži izhajal kakor z madžarskim, ki ga nihče na svetu ne razume.

A madžarska gizdavost se še ni spametovala, obdržati hoče v svojih krempljih lepe kraje ogrskih Slovencev, Slovenske gorice in Mursko polje.

Ogrski Slovenci, varujte se Madžara, ki vas bo skušal dobiti v svoje mreže. Ne verujte njegovim obljubam, dati vam ne more drugega, kot dolgove in sužne verige. Ne bojte se njegovih groženj, njegova moč je strta, njegovo strahovanje samo papirnato. Ne dajte se odtrgati od rodnih bratov Slovencev in Hrvatov.

Kdo je največ kriv strašne vojske, ki nam je toliko ljudi pobila, toliko nesreče prinesla? Nemeč in Madžar, posebno surovi madžarski grof Tisza, ki je najbolj silil na vojsko. Madžarski grofje in židje so si med vojsko polnili žepe, ljudstvo pa je moralo dajati in stradati.

Ali hočete še naprej služiti tistim, ki so zakrivili vse to? In kdo bo plačeval vojne dolgove? Pač tisti, ki so vojsko želeli! Nas nihče ni vprašal, ko se je vojska napovedala, tüdi ne bomo plačevali odškodnine.

Nemce in Madžare čaka ogromno plačilo, ki ga bodo naložile zmagujoče države. Ali hočete tüdi vi Madžarom plačevati njihove dolgove?

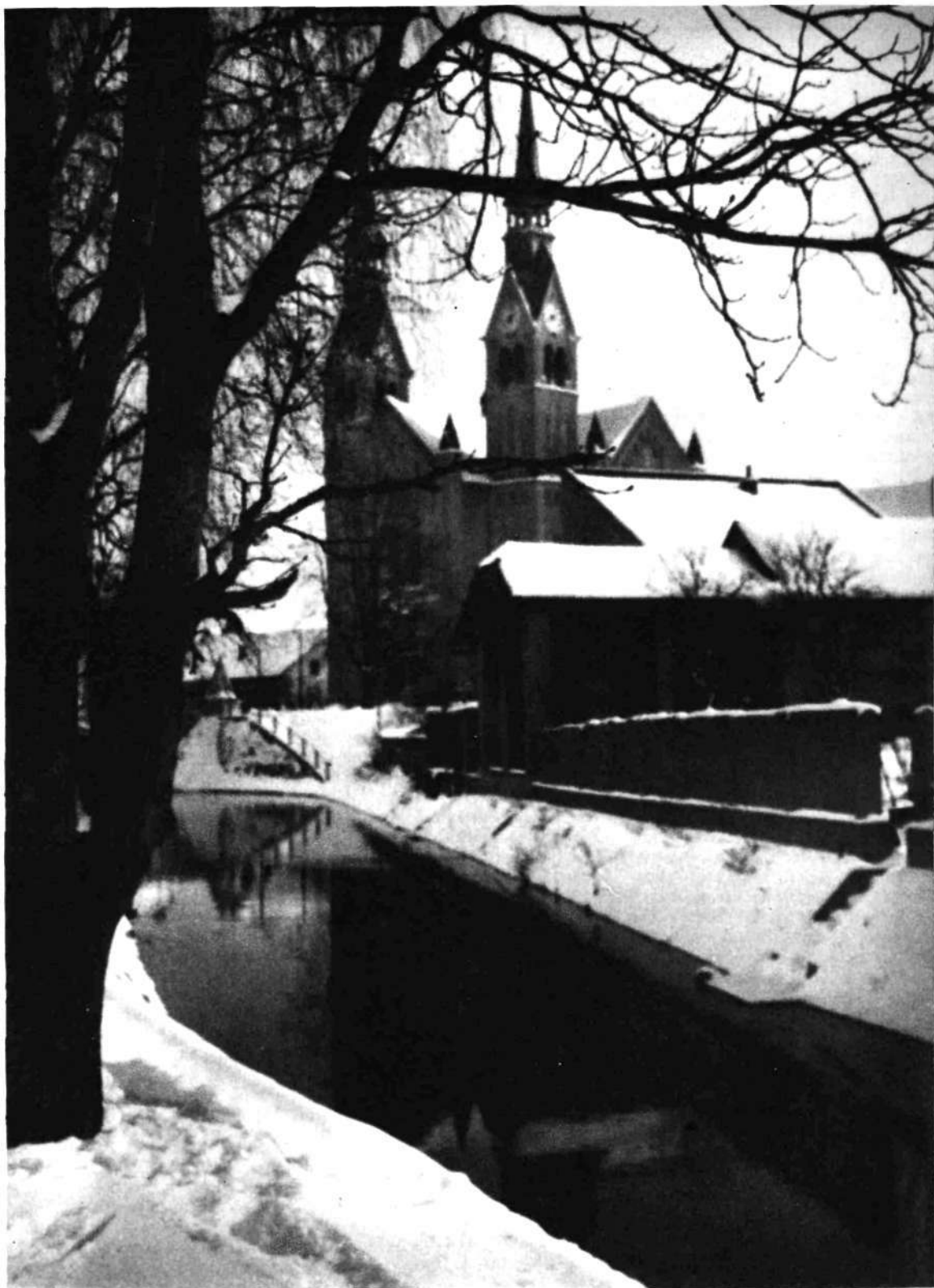
Jugoslaviji se bo prizaneslo, ker ni zakrivila vojske. Nasprotno, naši jugoslovanski rojaki v Ameriki so že zdaj nabrali 720 milijonov frankov v zlatu za novo jugoslovansko državo. Nam bo po vojski odprt široki svet čez Trst, Reko, na Balkan, v grško morje. Pri nas bo dovolj kruha in dela. Premoga bomo imeli sami dovolj, stroje in druge industrijalne izdelke lahko dobimo iz bogate in napredne češke. Od Nemcev in Madžarov ne potrebujemo nič.

Madžarskemu ljudstvu nečemo delati krivice. Madžari naj bodo za sebe, mi pa za sebe. Zakaj bi eden drugega tlačil. Če oni ljubijo in spoštujejo svoj jezik, mi tüdi, če oni hočejo v šoli, pri uradih, v cerkvi svoj jezik, mi tüdi. Kako veselo bo, ko bomo Slovenci vsi skupaj in bo naš materni jezik imel povsodi poštenje!

Mojzes je rekel pri izhodu Izraelcev iz Egipta, da Egipčanom, svojim tlačiteljem, ne pustijo niti paižla.

Niti paižla! To bodi naš odgovor na madžarske poskuse, da nam odtrgajo kos naše zemlje.

Ogrski Slovenci, ostanite mirni, madžarskih grofov, fiškališev in židov se čuvajte. Ko pa pride ura, se z veseljem pridružite svojim bratom Slovencem in Hrvatom. Vsaka ptica k svojim leti, tüdi mi hočemo k svojim. Bog živi slobodno Jugoslavijo!

Pavel Debevec

Dolnška tiskarna, d. d. v Ljubljani

LJUBLJANA: TRNOVSKA CERKEV

POZDRAVLJENI, BRATJE SLOVENCİ, SLIŠITE KLIC OGRSKIH BRATOV

Od Rabe do Adrije.

Oj Lendava, matka naša ljuba! Ne teči več tako žalostno-počasi skozi našo slovensko krajino! Ali še ne veš, da so se v tvoji deželi vzbudili grobovi narodnih mrtličev? Da, mrtvi so vstali, porajalo se je novo narodno življenje. Prej so bili tvoji sinovi narodno mrtvi. Toda niso bili v resnici mrtvi. Spali so le, kakor je spal kralj Matjaž s svojimi junaki. Kralj Matjaž se je zbudil, zarožljaj s svojo sabljo, in skočili so pokonci njegovi zvesti.

Res je, Lendava, žalostna je bila usoda tvojih otrok. Godilo se jim je kakor Ukrajincem, o katerih speva Taras Ševčenko;

Bila nekdanj Hetmanščina,
a se več ne vrne;
nekdanj smo mi panovali,
a že več ne bomo!

Ukrajina, Ukrajina
mamka moja mila,
kadar spomnim se na tebe,
srce mi ovene.

V 9. in 10. stoletju so živeli od Dunaja proti jugu do Save panonski Slovenci. Svobodni so bili, svoje lastne kneze so imeli, Prioino in Kocelja. Nemila usoda zgodovine nas je tlačila stoletja in stoletja. Del panonskih Slovencev je prišel pod štajersko, kjer so jih potujčevali Nemci. Med ogrske panonske Slovence so se vsiljevali Nemci in Madžari ter žrli naše meso in pili našo kri. Naše število se je krčilo in krčilo, naš narodni sovrag se nam je smejal in krohotal. Spravil nas je tako globoko, da naš človek ni več vedel, da je Slovenec. Ako bi kdo našega človeka pred nedavnim vprašal, ali je Slovenec ali Madžar, bi odgovoril, kakor pravi isti Ševčenko o Ukrajincih:

»Dobro, brate!
Kaj si torej?« —
»To pove naj
Nemec (Madžar), mi ne
vemo.«

Kako bi se naj tudi nahajala narodna zavednost pri našem ljudstvu, ko so pa Madžari delali nato, da so jo zatrli. Nobena šola ni bila slovenska, niti najmanjša ljudska šola ne. Noben izobraženejši človek, razun duhovnov, ni govoril slovenski. Madžarska je bila sodnija, pošta sploh vsi uradi. Vse javne službe razun duhovne so imeli Madžari ali Madžaroni. Slovenski jezik je veljal za nekulturni jezik, madžarski pa kot gosposki jezik, kot najlepši jezik na svetu.

Kdo se še naj potem zaveda svoje slovenske narodnosti? Lahko se reče o naši ogrsko-slovenski pokrajini:

Oropane kot sirota
zdaj ob Lend'vi joče;
težko je siroti, koje
nihče zreti noče,
le sovrag, ki se ji smeje.
Krohotaj se, vraže! —
A ne hudo, ker vse gine,
slava ne izgine;
ne izgine, vse razkaže
sila zgodovine,

čija pravda, čija krivda,
čiji mi smo sini!
Naša duma, naša pesem
nikdar ne izgine...
To je, bratje, naša slava,
slava pokrajine!
Brez zlata in brez kamenja
brez laži-orožja,
toda glasna in pravična,
kot beseda božja.

(Po Torasovi Osnovnjanki.)

Taki smo bili do jugoslovanske deklaracije. O tej seveda naši listi niso smeli veliko pisati, navduševati za njo še manj. Le redki, ki so imeli še občeslovenske časnike, so začeli gojiti tiho nado, da je tudi za nas napočila ura rešitve. Toda sosed sosedu še ne bi upal tega govoriti. Ko bi prišel k nam za Jugoslavijo agitirat, bi hodil kakor ob grobovih, ki ne čujejo, kaj jim govoriš.

Gorje mu, kdor bi si to drznil. Madžarska vlada bi ga spremenila v solnčni prah. Kljub temu se je širila ideja, zlasti po vojaki, ki so si izkusili svet. Da, naši vojaki! Vojska jih je napravila narodne. Videli so, kako jim je njihova slovenščina po vsem svetu dobro služila, dočim madžarščine ni govoril živ krst razun rojenih Madžarov. Spoznali so, kako malo velja madžarščina. Izvedeli pa so tudi v vojski o težnjah drugih narodov ter o zahtevah svojih bratov Slovencev, ki so se navduševali za Jugoslavijo. Vendar se je doma govorilo o tem le med štirimi stenami. Na zunaj se ni smelo pokazati. Da bi podpisovali deklaracijo, kakor so delali to drugi Slovenci, o tem še misliti ni bilo.

In vendar se je zgodil čudež. Teden dni pozneje, ko je Avstro-Ogrska ponudila roko za mir na podlagi Wilsonovih zahtev, so začeli ljudje govoriti: Kralj je dovolil vsakemu narodu svoje pravice. Madžarov bo samo kakih 8 milijonov v eni državi; vsi drugi narodi napravijo svoje države. Mi Slovenci pridemo s Štajerskimi Slovenci skupaj v jugoslovansko državo. In če je še kateri možakar dvomil o tem mu je rekel sosed: »Ve pa je tudi naš Ivan tako rekel, ki je prišel na dopust!«

Narodna zavednost se je vzbudila iz skoro tisočletnega spanja. Misel o Jugoslaviji je našla tudi pri nas rodovitna tla. Toda naš narod na Ogrskem je brez vsake organizacije, brez vsake narodne izobrazbe. Zato ne more za uveljavljenje jugoslovanskega načela mnogo storiti. Če bi tudi začel, bi ga še močnejši Madžar nadkrilil in še v zadnjem hipu poskusil, da mu stopi na tilnik in ga zatre na večno smrt.

Zato se obračamo na Vas, bratje onkraj Mure. Ne pozabite nas, svojih bratov med Rabo in Muro. Nekdanj in zopet še ob avstrijskem manifestu se je govorilo o Jugoslaviji do Drave. Naši ožji bratje, panonski Slovenci na Štajerskem (ali Prleki), so spravili javnost od tega, da se govori o Jugoslaviji do Mure. Toda mi prekmurški Slovenci stanujemo onkraj Mure, od Ljutomera ob štajerski meji navzgor do Rabe. Ob Rabi stoji naša močna trdnjava Rabska Slovenja vas (Rabatotfalu) pri sv. Gothardu. Jugoslavija sega torej do Rabe. Ne pozabite, rojaki, tega naglaševati. Nas je na Ogrskem okoli 100.000 Slovencev. Nas ne smete žrtvovati, če smo tudi majhen in najmanj zaveden, pa ne po lastni, ampak tuji krivdi, del jugoslovanskega naroda. Naobračam na brate konec Ševčenkove pesmi »Do mrtvih in živih in še ne rojenih rojakov mojih«:

Objemite bratje moji,
najmanjšega brata,
naj se mati še nasmehne,
zaplakana mati!
Blagoslovite svojo deco
s trdimi rokami
in umito poljubite
s prostimi ustnami!

In pozabi se sramotna
davna zgodovina,
oživi spet dobra slava
naše pokrajine,
in svit jasni, nevečerni
tiho spet zasveti...
Prosim vas, rotim vas, bratje
dajte se objeti!

Ko se je po prvem propagandnem poletu vrnil poročnik Grizold, mu je v višini kakih petdeset metrov iznad samega aerodroma na Teznem odpovedal radi pomanjkanja bencina motor. Pilot, štabni narednik Jureš, seveda ni mogel rešiti letala, ki je nesrečno treščilo na tla ter se popolnoma polomilo. Jureš sam je bil težko ranjen, opazovalec Grizold pa je odnesel le nekoliko manjših praskotin.

Toda ta nesreča ni vzela ostalim veselja in poguma do letanja; pač pa je vreme in nekoliko tudi pomanjkanje bencina povzročilo, da so leti zastali skoraj za tri tedne. Šele 9., 13. in 19. aprila se je nadaljevalo letanje. Jureš si je opomogel in poleg njega so leteli podčastniki *Kveder* in *Arzenšek Dragotin*. Pri tem

Stjepan Burazović,
komandant mariborske
letalske eskadrile I. 1919.

pripominjam, da sta bila oba Arzenška brata, Mari-borčana. Arzenšek Vinko, rojen 1896 je po poklicu strojevodja drž. železnice in stanuje danes v Mari-boru na Betnavski cesti šte. 39. Je rezervni narednik, ki je bil letos na orožni vaji v Zemunu, kjer je kot eden najstarejših letalcev v Jugoslaviji še vedno odlično letel. Njegov brat Dragotin je bil prav tako strojevodja in se je ponesrečil pri znani veliki železniški nesreči 3. novembra 1929 pri Rajhenburgu.

Med tem odmorom se je moštvo izpopolnilo in tudi park se je povečal, čeprav je bilo oddano eno letalo že meseca januarja letalski komandi v Zagrebu. Sestavila sta se iz Ljubljane dospeli enosedezni letali za borbo tipa »Berg« serije 92. Na teh dveh letalih so leteli podčastniki *Colnar* Janko (pokojni šef pilot ljubljanskega Aero kluba, ki se je tragično ponesrečil v Zagrebu leta 1933. z letalom ljubljanskega aerokluba »Lojze«) *Bobig*, (za tega nisem mogel zvedeti, kje sedaj živi) *Šimenc* in *Tomšič*. Na teh dveh letalih so se vršili poizkusni poleti in vežbanje.

Kočljiva situacija na koroški fronti v aprilu 1919 pa je nujno zahtevala izkušene roke pri letalski stotnji v Mariboru. Takratni komandant Dravske divizije, general *Kosta Smiljanič* je imenoval (z brzojavnim poveljem O. šte. 3571/I od 23. aprila 1919 po predlogu načelnika štaba, generalštabnega podpolkovnika *Milutina Nedića*) za poveljnika oddeljene aeroplanske eskadrile v Mariboru (tako je bil odse-daj uradni naziv) letalskega poročnika *Stjepana Burazovića*, dotakratnega šefa izvidnikov letalske eskadrile v Ljubljani.

Mala pripomba: *Milutin Nedić* je danes divizijski general in komandant celokupnega vojnega zrakoplovstva, *Stjepan Burazović* pa letalski podpolkovnik, komandant balonskega bataljona v Nišu. Takratni poročnik Burazović je bil neposredno pod komando generala *Maistra*. Od njega je tudi dobila letalska eskadrila v Mariboru domače ime *Maistrova eskadrila*. General *Maister* je ocenil poročnika Burazovića takole: Vesel značaj, kot letalec izvrstno uporabljiv. Drzen in neustrašen. Pri poletih je nabral o sovražniku vedno mnogo važnih in zanesljivih novic, ki so bile za naše prodiranje večkrat merodajne. Vesten in marljiv. Letala ima vedno v najboljšem redu. S podrejenimi je strog, a dober in postrežljiv tovariš.

Poročnik Burazović je prejel nalogo: 1. sestaviti eskadrilo in jo usposobiti za borbene operacije, 2. izvežbati vse letalce za čim bolj uspešno borbo v zraku in 3. pripraviti vse za sestavljene naloge izvidniške službe in bombardiranja.

Ko je poročnik Burazović prispel v Maribor, se mu je posrečilo dobiti toliko goriva in maziva, da je bilo redno letanje omogočeno. Sedem dni je trajalo vežbanje, toda v teh sedmih dneh potenciranega dela se je moštvo, predvsem piloti, popolnoma usposobili za taktične borbe v zraku, tako da se je moglo uvesti patrolno letanje. Ko je bilo to organizirano, se je fronta na Koroškem in Štajerskem razdelila v dva dela. Prvi je segal od tromeje na vzhodu avstrijsko-madžarsko-jugoslovanske fronte do Grintovca na zahod ter je bil delokrog mariborske aeroplanske eskadrile, zahodni del od Grintovca do italijansko-jugoslovansko-avstrijske tromeje pa je pripadel ljubljanski eskadrili. V slučaju potrebe pa je bilo predvideno skupno delovanje.

Mariborska eskadrila je bila mešanega sestava; imela je šest aeroplanov za opazovalno službo in za lahko bombardiranje ter štiri enosedezne borbne avione. Taktične naloge so se vršile vedno skupno in letelo je v skupini najmanj eno dvosedezno in eno enosedezno letalo.

V tem času se je pokazala potreba, da naj bo en oddelek čim bližje koroški fronti. Tako se je ustanovil oddelek mariborske eskadrile pri Pliberku, katerega je vodil letalski poročnik *Vekoslav Tomašič*. Oddelek je obstojal iz dveh enosedeznih borbnih aeroplanov ter je imel nalogo onemogočiti avstrijskim aeroplanom opazovalno in bombardersko delovanje na fronti, kar je tudi v polni meri izvršil.

Mariborska eskadrila je v času nastoja pliberškega oddelka bila sestavljena takole: Komandir je bil že navedeni poročnik *Burazović*, drugi častnik je bil poročnik *Tomašič*, ki je vodil oddelek v Pliberku. Grizold je bil v začetku maja 1919 premeščen k letalski stotnji v Ljubljano, prav tako *Dorčič*, ki se je odlikoval posebno v Prekmurju. Burazović je bil opazovalec, *Tomašič* pa pilot lovec.

Podoficirjev je bil osemnajst: *Jureš*, *Kveder*, oba Arzenška, *Colnar*, *Bobig*, *Tomšič*, *Šimenc*, *Pešel*, *Tuskan*, *Mihevc*, *Senekovič* in *Majer* kot pilotje, *Binder* kot šef mehanik (*Binder* je danes narednik vodnik, šef-mehanik pri IV. zrakoplovnem polku v Zagrebu in nesporno eden naših najboljših mehanikov ter je letos dobil veliko nagrado pri tekmi za kraljev pokal) *Polančič* kot fotograf, *Krištofič* in *Koban* pa kot aeroplanska mitraljerja. Kot pilot je bil pozneje eskadrili dodeljen še *Turko Ernest*, sedaj tehnični uradnik in še vedno aktivni pilot v Mostarju. Narednik eskadrile je bil *Jelen*, razen njega so bili v sestavu neletalcev še trije nižji podoficirji ter 57 kaplarjev in vojakov.

Burazović je znal preskrbeti eskadrilo z zadostnim materialom, bencinom in oljem; poleg tega je pridobil za eskadrilo tudi pet tovornih avtomobilov. Municije za strojnice in bomb je bilo dovolj, tako da je bila eskadrila popolnoma preskrbljena z vsem potrebnim in sposobna za naloge, ki so jo čakale.

Prvo borbno nalogo je izvršila mariborska eskadrila dne 1. maja 1919 pod osebnim vodstvom komandirja Burazovića, ki je vodil vse borbe osebno. Vsi ostali letalci so se po redu menjavali: enkrat je eden pilotiral, drugi bombardiral, drugič narobe. Leteli so pa vedno vsi.

Do večjih borb v zraku ni prišlo, ker so se Avstrijci borb v zraku izogibali radi smelosti naših letalcev in to zlasti Colnarja v Pliberku. Pač pa so bila naša letala vedno sprejeta z močnim topovskim ognjem in obstreljevanjem iz mitraljez, posebno takrat, ko so letela nizko. Posebno Burazović je imel navado, da je letel 20 do 30 m visoko nad avstrijskimi postojankami in jih napadal z mitraljezo ter z lahkimi bombami. Sovražna obramba je zapustila v takih slučajih redno nekaj pogodkov v platnu, motorju in v ostalih delih aeroplana. Burazović je posebno drzno napadal centralni aerodrom v Celovcu, enkrat celo istega dne dvakrat zaporedoma.

Naloge poletov so bile vedno iste: napadati sovražnika, opazovati njegovo gibanje in varovati lastne postojanke pred napadi sovražnih letal.

Od 1. maja do 5. junija 1919, torej v času jugoslovanskih vojaških operacij na Koroškem, je mariborska letalska eskadrila izvršila v celoti 117 poletov, ki so trajali 350 ur in katerih dolžina je znašala 25.200 km. Poletov z reševanjem važnejših nalog, katerih se je udeležila celokupna mariborska eskadrila, pa je bilo 24.

Važni leti so bili:

1. maja v Dravograd, kjer se je vršila borba s sovražnikom (200 km);

4. maja nad Velikovcem, tam borba s sovražnikom (400 km);

5. maja do Sinče vasi (220 km);

6. maja borbe na črti Lipichbach-Pliberk (250 km);

7. maja opazovalna služba okoli Dravograda (nad 300 km);

8. maja nad okolico Guštanja in Št. Janža (nad 300 km);

9. maja nad Guštanjem in Dravogradom (nad 400 km);

10. maja borbe nad Muto (nad 500 km);

12. maja zopet nad Guštanjem (450 km);

16. maja preko Dravograda, Slovenjgradca (nad 500 km);

17. maja vzdolž cele koroške fronte preko 620 km.

28. maja preko Dravograda, Velikovca in Labudske doline (nad 450 km);

29. maja preko Labudske doline in do Pliberka (450 km);

30. maja Sinča vas — Velikovec. Pri tem poletu, ko je bil pilot narednik Majer in opazovalec Burazović, je aeroplan letel zelo nizko. Močan sovražni ogenj je zapustil v aeroplanovih krilih preko deset krogel, ena krogla je prestrelila žico opornico, ena uničila razplinjač, ena hladilnik, nekaj pa se jih je zarilo

Ernest Turko

v aeroplanov trup. Aparat je bil s tem tako težko zadet, da je bil nesposoben za vsako nadaljnje letenje in je moral pristati. K sreči je odlično pilotovo manevriranje omogočilo pristanek na jugu od Drave pri jugoslovanskih postojankah in s tem rešitev vojnega ujetništva. Burazović pa se je še istega dne maščeval za izgubljeni aparat, ko je z drugim aparatom napadel in uničil del aerodroma v Celovcu;

31. maja preko Št. Pavla in Sv. Andreja (nad 250 km);

1. junija vzdolž fronte (nad 300 km);

2. junija dva poleta vzdolž vse fronte (vsak nad 500 km);

4. junija daljši polet z borbo nad Wolfsbergom, kjer sta bila pilot Senekovič in opazovalec Burazović lažje ranjena, aeroplan pa je bil poškodovan od šrapnelov (nad 520 km);

5. junija dvakratni polet vzdolž vse fronte (nad 650 km).

Letalski odred Pliberk z Vekoslavom Tomašičem in narednikom Colnarjem Jankom je izvršil okoli 15 poletov s preko 2000 km.

Pod komando Dorčiča so izvršili piloti Grizold troje, Jureš troje, Kveder in Dorčič dva, Arzenšek pa en polet.

Ti poleti se razumejo kot poleti nad sovražnika in niso tu vštetni poleti čisto propagandnega značaja in leti radi vežbanja v pilotaži.

Pod komando Burazovića pa so izvršili piloti Jureš štiri, Kveder osemnajst, Drago Arzenšek deset, Vinko Arzenšek deset, Ernest Turko deset, Franjo Senekovič dvanajst, Anton Majer tri in Franjo Kristofič en polet, slednji kot mitraljer.

To so bili vsi poleti nad sovražnika; niso pa tu vštetni poleti propagandnega značaja in pa vežbanje v pilotaži. Vsega je bilo izvršenih osemindeset vojnih poletov v dolžini blizu 24.000 km, ki so trajali nad 250 ur. Pod komando Dorčiča pa je bilo izvršenih dvanajst propagandnih poletov z nad 1500 km: dne 12. marca 1919 na vzhodno Koroško, 13. v Prekmurje, 15. v Slovenske gorice, 9. aprila v Mursko Sobotu, 19. pa nad Mariborom. Naloga propagandnih poletov je obstojala v trošenju jugoslovanskih letakov.

„Brandenburg“ tip avionov pri mariborski letalski eskadrili
Za avionom levo od gozda so stali I. 1919. hangarji

Poleti preko sovražnega ozemlja so bili vojaško važni in včasih odločilni za sledeče operacije. Prvovrstni rezultati odsevajo tudi iz številnih pohval, katere je eskadrila prejela. Navajam samo eno:

Naredba komandanta Dravske divizije O. št. 8977/I 1919 (komandant general Krsto Smiljanić) pravi:

Aktivni pešadijski poročnik Stjepan *Burazović*, poveljnik aeroplanske eskadrile v Mariboru:

Imenovani je izvršil za časa koroške ofenzive na nad vse hvalevreden način 24 z izvrstnim uspehom kronanih poletov nad sovražnikom. Leteč vedno nizko je obstreljeval dan za dnevno mu cilje — pešadijske čete in topniške kolone pri Wolfsbergu, dalje v Labudski dolini, Celovcu in drugih krajih — ter s svojimi napadi vedno povzročal zmedo pri sovražniku in demoraliziral njih čete. S teh poletov je prinašal točna in popolna poročila, ki so bila povsem zanesljiva in za nas največje važnosti. Posebno se je odlikoval 28. maja, ko je iz višine 50 metrov obstreljeval sovražne pozicije pri Dravogradu in prisilil tamošnjo posadko, da je prenehala z obstreljevanjem in se umaknila.

Posebno vrednost ima njegovo točno in nad vse vestno poročilo o poletu dne 2. junija v okraju labudskega odreda, ter 4. junija, ko je napadel pri Wolfsbergu, leteč samo 30 metrov visoko, tamošnjo pešadijo in artilerijo, jo uničil in nadaljeval polet, od katerega je prinesel točna poročila. Kljub rani, zadobljeni od sovražnih šrapnelov, je svojo službo izvrševal do konca ofenzive vestno in pridno.

Poročnik *Burazović* je vzor in zgled mladega, smelega in vestnega aviatika, ki zadano mu nalogo izvrši na najbolj zanesljiv način in radi česar ga pohvalim.

Komandant general K. Smiljanić s. r.

Ko je bil *Burazović* prestavljen v Zagreb, ga je komanda štajerskega obmejnega poveljstva v Mariboru, kakor je razvidno iz Pers. reš. 3855/I od 3. oktobra 1919 ocenila med drugim takole:

K aeroplanski eskadrili v Zagrebu premeščeni *Burazović*, dosedanji poveljnik tretje sekcije, se odlikuje z veliko neustrašenostjo in požrtvovalnostjo ter mu je bilo naklonjenih več lepih uspehov.

Velike zasluge si je priboril posebno na koroški fronti in za časa mariborske pobune, ko je v težkih okolnostih uporabil z veliko neustrašenostjo vse svoje velike in izredne vojaške in strokovne sposobnosti ter s svojo iniciativo dosegel izredne uspehe.

Mi smo mu zato hvaležni in mu dajemo za vzorno službovanje popolno priznanje.

Komandant podpolkovnik Vladimir Uzorinac.

Toda ne samo komandant, ki je bil duša vsega dela, tudi ostali so prejeli slične pohvale. Najbolj zgovorno dejstvo, kako je vsa eskadrila, od prvega častnika do zadnjega vojaka delala z navdušenjem in izrednim požrtvovanjem, pa je naslednji dogodek:

Po končanih operacijah na koroški fronti je prišel v Maribor takratni komandant Dravske divizije, že omenjeni general *Smiljanić*, ki je vodil koroško ofenzivo. Ob tej priliki je v spremstvu podpolkovnika *Mil. Nedića* izvršil tudi pregled mariborske aeroplanske eskadrile. General *Smiljanić* je govoril z vsakomur o stroju, od oficirja do zadnjega vojaka, povpraševal za to in ono, pohvalil vsakogar za njegovo delo, na koncu pa povišal vsakogar v čin, tako da je celo komandirjev »posilni« postal podnarednik. Od tega dogodka ni bilo v vsej eskadrili niti enega prostaka, temveč samo oficirji in podoficirji!

Mariborska eskadrila je s svojim delovanjem skoro onemogočila delovanje avstrijske aviacije. Avstrijski avioni so prodrli preko štajerskih črt trikrat, preko koroških štirikrat, v Prekmurju pa so se mogli pojaviti trikrat. Nastopali so vedno v večjih skupinah; tako so se n. pr. 30. maja znašli trije naši avioni pred peterimi avstrijskimi, ki so se pa navzlic premoči morali umakniti.

S končano ofenzivo 1919 na Koroškem je prenehalo tudi delovanje mariborske eskadrile. S končano koroško ofenzivo je ponehal dovoz bencina in drugega materiala, radi česar so postajali leti vse bolj redki. Istočasno so se začele organizirati letalske ednice drugod in eni od teh, zagrebški, je bila vključena mariborska eskadrila. Hangarji na Tezmem so bili demontirani in odposlani v Zagreb, kamor so odletela tudi letala. Dne 6. oktobra 1919 je bila z naredbo razpuščena mariborska eskadrila in večina moštva se je vrnila v civilne poklice, nekateri pa so ostali do danes v aktivni vojaški službi pri jugoslovanski aviaciji.

Mariborske eskadrile ni več. Med bivšimi Maistrovim borci pa še živo lebdi spomini, kako so naši prevratni bojovníki obvladovali zračne višave na Koroškem, Štajerskem in po Prekmurju in stremeli povsod, da bi bile jugoslovanske državne meje v resnici tudi naše narodne meje. Mariborska letalska eskadrila je svojo nalogo v najtežjih razmerah izvršila v polni meri ter tako postala nam vsem zgled za delo in za napredek.